

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№1

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, yanvar.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

INSON KAPITALINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	52
Dilnoza Ruziqulova Xoliqovna	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLAR BAZASINI BAHOLASH SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH.....	56
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
INNOVATSION IQTISODIYOTDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO TAJRIBA	60
Maksumova Umidaxon Sadikjonovna	
ОЛИГОПОЛИЯ И ТЕОРИЯ ИГР	64
Камилова Наргиза Абдукаххоровна, Наимов Самандар Раджабович	
ЦИФРОВЫЕ ИНВЕСТИЦИИ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ: НОВАЯ ЭРА ЭФФЕКТИВНОСТИ	67
Каракулов Фарход Зайпудинович	
MEVA-SABZAVOTCHILIK MAHSULOTLARINING EKSPORT SALOHİYATINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINING INNOVATSION YECHIMLARI	72
Ergashev Jamshid Axmadaliyevich	
MOLIYAVIY AKTIVLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA TIJORAT BANKLARIDA ULARNING SIFAT MEZONLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	77
Iskandarova Munisa Hasan qizi	
MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISHDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASH IMKONIYATLARI	82
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich, To'xtayev Kamol Po'latovich	
MARKETING VA BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA TAYYOR KIYIMLARNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	87
Bababekova Gulchexra Baxtiyarovna	
NAMANGAN VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA MODERNIZATSIYA JARAYONLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI	93
Odilova Malika Abdushukur qizi	
TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	98
Toshtemirov Xojjakbar Qahramon o'g'li	
ТУРИЗМ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ	103
Артикова Шохида Ильясовна	
MINTAQALARDA OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARI INNOVATSION SALOHİYATINI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	107
Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich	
THEORETICAL ASPECTS OF SERVICES IN THE CONTEXT OF UZBEKISTAN'S ECONOMIC TRANSFORMATION	114
Umidjon Normurodov, Qodirov Yusufbek Suyunbek ugli	
РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБУВНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ИННОВАЦИЙ	120
Расулов Нозимжон Набиджонович	
QISHLOQ XO'JALIGI SOHASIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING JORIY QILINISHI VA UNI OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI.....	125
Saburov Jumanazar Saliyevich	
KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA ICHKI BOZORNI KENGAYTIRISH IMKONIYATLARI	129
Mayliyeva Sadoqat Safayozovna	
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Убайдуллаев Худоёр Бахтиёр угли	

MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARI SALOHİYATIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI	141
Xayitov Rustam Burxonovich	
BARQAROR MOLIYALASHTIRISH KONSEPSIYASIGA MUVOFIQ "YASHIL" INVESTITSİYALARNI RIVOJLANTIRISH.....	146
Abduraxmonov Alimardon Sodiқ o'g'li	
BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETINGDAN FOYDALANISH.....	151
Dushamov Maxmudjon Maksudbekovich	
HUDUDLARDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI	159
Ibodova Dilsora Ibodovna	
INVESTITION PORTFELLARNI SHAKLLANTIRISH, BAHOLASH VA BOSHQARISH.....	165
Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Abdullaeva Shohista	
KICHIK XIZMATLAR FAOLIYATINI RASMIYLASHTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGI KO'RSATKICHLARINI OSHIRISH.....	170
Xalimbetov Farxad Bagibekovich	
MONOPOLIYAGA QARSHI BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUVLAR.....	173
Akbarov Jasur Ikromjon o'g'li	
СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ДИНАМИКИ И СЕЗОННОСТИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	179
Салиходжаева Умида Абдуакбар кизи	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI TALABNI PROGNOZLASHNING CHAKANA MARKETING INNOVATSİYASINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI ROLI	186
Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi	
TEMIR YO'L YO'LOVCHI TASHISH KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MODELLARI	200
Eshboyev Ulug'bek Farxodovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIYAVIY HISOBOT VA AUDIT METOLOGİYASINI TAKOMILASHTIRISH	205
Zufarova Zilola Raxim qizi	
TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN RISKLARNI BOSHQARISH MEXANIZMIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILLARI	216
Rahmonqulov Temirbek Eshmamatovich	
MULKIY SOLIQLARNING MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHDAGI TA'SIRINI BAHOLASH.....	222
Aliyarov Olim Abdug'aparovich	
AVTOMOBIL SANOATIDA MAHSULOT BILAN BOG'LIQ XIZMATLAR TASNIFI	231
Saidov Dilshodbek Razzakovich	
UY-JOY FONDINI SAMARALI TASHKIL QILISH VA TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJIY TAJRIBALARI.....	236
Otajonov Tohirjon Xo'janazar o'g'li	
TURIZMNI IQTISODIYOTDA TO'G'RIDAN TO'G'RI TA'SIRINI STATISTIK TADQIQOTI.....	241
Jumanova Zilola Tuychiyevna	
RIVOJLANGAN DAVLATLAR BANK EKOTIZIMLARI VA O'ZBEKISTON BANK EKOTIZIMLARINING RIVOJLANISHI VA QIYOSIY TAHLILI	248
X.R. Aliyev	
O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMI UCHUN DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA BOSHQARUV METODOLOGİYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	254
Abdullayev Javohir Abdumalik o'g'li	
OROL BO'YI MINTAQASIDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI INNOVATSION BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	259
Umarova Xusnora Dilmurod qizi	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISHCHI KUCHIDAN SAMARALI FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	264
Xolmurotov Salimbek Eshbekovich	
INNOVATSION KLASTERLARNI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISHNING MOLIYAVIY MEXANIZMI	269
Quliyev Begimqul Melikovich	
ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	276
Ахмедов Самандар Сайфуллоевич	
АГРОЭКОТУРИЗМ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ДИВЕРСИФИКАЦИИ ЭКОНОМИКИ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ УЗБЕКИСТАНА	281
Хайдаров Ойбек Зоирович	
THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON SERVICE QUALITY AND CUSTOMER SATISFACTION IN THE HOUSEHOLD SERVICE SECTOR: EMPIRICAL EVIDENCE FROM SAMARKAND REGION	287
Pardayev Sherzod Xolmurodovich, Yuldosheva Zulfizar Sayfullayevna	
DEVELOPMENT OF INTERACTIVE MODELING METHODS FOR THE SYNTHESIS OF INTELLIGENT CONTROL SYSTEMS FOR TECHNICAL OBJECTS IN THE DIGITAL ECONOMY	293
Mamutova Aygul Kalmurzaevna	
TIJORAT BANKLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHDA RISKLARNI BOSHQARISH MASALALARI	298
Abdurazakova Nasiba Sultanovna	
YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI TRANSFORMATSIYASI VA UNING MOLIYAVIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI	303
Tashmuxeimova Yayra Atxamovna	
ZAMONAVIY AXBOROT TIZIMLARI ORQALI SOLIQ QARZDORLIGINI UNDIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL	308
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich	
TA'LIM MIGRATSIIYASI VA INTEGRATSIIYA KO'RSATKICHLARINI STATISTIK TAHLILI: YEVROPA ITTIFOQI (SIRIUS) TAJRIBASI VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI	314
Abdullayeva Gulhayot Shuhratovna	
HUDUDIIY SANOAT KORXONALARI FAOLIYATINI KO'P OMILLI STATISTIK TAHLIL ETISHDAGI ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR VA ULARDAN FOYDALANISH YO'LLARI	319
Tag'oyev Feruz Yorqulovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI HUDUDIIY INVESTITSIIYA MUHITINI TAKOMILLASHTIRISH: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA TAHLIL VA TAVSIYALAR	326
Egamberdiev Abbasxon Sherali o'g'li	
KICHIK BIZNESDA INNOVATSION FAOLIYATNI TASHKIL ETISH VA RAG'BATLANTIRISH MEXANIZMLARI	331
Nurullayev Baxrom Botirovich	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASIDAN FOYDALANISH	337
Ne'matova Mavsuma	
ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA ISLOMIY MOLIYA VA NOBANK KREDIT TASHKILOTLARIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING NAZARIY ASOSLARI	341
Galatov Abbas Alibekovich, Xalilov Nurullo Xamidillayevich	
IQTISODIIY FAOLLIKNI OSHIRISHGA QARATILGAN DAVLAT FISKAL SIYOSATI HOLATI TAHLILI	346
Xudayberginova Nigora Turgunbayevna	
MEHNATGA HAQ TO'LASHTIRISH MOHIYATI VA ULARNI HISOBGA OLIHNING ASOSIY VAZIFALARI	356
Anvar Raximov Maxmarasulovich	
"CRADLE TO CRADLE" VA "CRADLE TO GRAVE" KONSEPSIYALARINING UMUMIY VA XUSUSIY JIHATLARI	360
Sodikov Zokir Rustamovich	
MINTAQADA PARRANDACHILIK SANOATINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	366
Qarshiyev Obidjon Egamberdievich	

AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING BARQAROR RIVOJLANISH STRATEGIYALARI VA MINTAQA IQTISODIYOTIGA TA'SIRI: KEYNESIAN YONDASHUV NUQTAI NAZARIDAN.....	370
Shermatov G'ofurjon G'ulamovich	
QURILISH KORXONALARIDA INQIROZGA QARSHI BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI (ROSSIYA TAJRIBASI)	377
O'rinboyev Doniyorjon Baxtiyorjon o'g'li	
RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA YASHIL XIZMATLAR SEKTORINING TRANSFORMATSIYASI.....	385
Aliqulova Laylo Ziyadin qizi	
VIRTUAL TA'LIM MUHITI ORQALI TALABALARNING MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI.....	390
Bozorova Muazzam Hamid qizi, Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTIDA TRANSPORT INFRATUZILMASINI TAKOMILLASHTIRISH KO'RSATKICHLARINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH VA PROGNOZLASHTIRISH	395
Qo'ziyev Umarbek Ulug'bekovich	
ОЦЕНКА СТОИМОСТИ И РИСКОВ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ (FDI)	400
Бахтиярова Дильноза Мадминджановна	
XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA MONOPOLIYAGA QARSHI NAZORATNING AHAMIYATI.....	407
Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich	
O'ZBEKISTONDA INTEGRATSIYALASHGAN YASHIL MOLİYALASHTIRISH ARHITEKTURASI: KONSEPTUAL MODEL VA AMALIY TAKLIFLAR.....	412
Quliyev Ulug'bek Mirzayevich	
BANK TIZIMI FAOLIYATI MISOLIDA MOLİYAVIY ISLOHOTLAR SHAROITIDA KORXONALAR LIKVIDLIGINI OSHIRISH MASALALARI.....	419
Iminova Nurjahan Qodirjon qizi, Karimov Sardorbek Shuxratjon o'g'li	
BOJXONA HUDUDIDA QAYTA ISHLASH BOJXONA REJIMINING SANOAT RIVOJI VA EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDAGI O'RNI	423
Baxtiyor Abduganiyev, Nodira Saidbaxromova	
СТРАТЕГИЧЕСКАЯ РОЛЬ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В СТАНОВЛЕНИИ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ И ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	427
Li Kristina Alekseyevna, Элназарова Шарифа Исроиловна, Эшпулатов Достонбек Боходир огли	
TOVAR-XOMASHYO BIRJASIDA SAVDO TURLARINING SHAKLLANISHI VA ULARNING BOZOR SAMARADORLIGIGA TA'SIRI	432
Xudayberdiyev Kamoliddin Ustemirovich	
THE ROLE OF CORPORATE STRUCTURES IN THE DEVELOPMENT OF GLOBAL FINANCIAL RELATIONS.....	438
Kurbaniyazov Shakhzodbek Karimovich	
BANKLARNI MODERNIZATSIYA VA TRANSFORMATSIYA QILISH JARAYONIDA INVESTITSION KREDITLASH SAMARADORLIGINI TA'MINLASH VA UNI OSHIRISHNING ASOSIY YO'LLARI	442
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
KICHIK BIZNESDA RAQAMLI MARKETING: O'ZBEKISTON SHAROITIDA SAMARADORLIK VA INTEGRATSIYA MODELLARI	446
Kamilov Farxod Shamilevich	
TASHQI SAVDODA EKSPORTNING MAKROIQTISODIY AHAMIYATI	453
Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich, Mutalov Sultonbek Abduraim o'g'li, Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Ubaydullayeva Gulchexra Erkabayevna, Aipova Iroda Ikramovna	
РАЗВИТИЕ АСПЕКТОВ МАРКЕТИНГА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....	459
Юсупов Махамадин, Закирова Умида Махамадиновна	
LIZING OLUVCHI KORXONALARDA BUXGALTERIYA HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA YURITILISHI	462
Sadritdinov Baxodir	

YASHIL IQTISODIYOT VA KICHIK BIZNES RIVOJLANISHINING NAZARIY-KONSEPTUAL ASOSLARI	467
Isroilov Dilshodbek Rustamovich	
TEXNOLOGIK RESURLARNI BOSHQARISHDA STRATEGIYALARDAN FOYDALANISH	474
Kazakov Olim Sabirovich	
OLIY TA'LIM EKSPORT XIZMATLARINING IQTISODIY AHAMIYATI HAMDA ZARURLIGI.....	479
Abdusattarova Dildora Bohodirovna	
SANOAT KORXONASIDA INNOVATSION JARAYONLAR SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISHNING METODIK YONDASHUVLARI.....	485
Kurbanova Shaxnoza Yuldashbayevna	
ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	491
Kafiyev Xojiakbar Xosilbek o'g'li	
BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI.....	496
Xolmatov Otabek Oybek o'g'li	
INSON KAPITALIGA INVESTITSİYALAR.....	499
Sheraliyeva Saida Azatovna	
TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH VA IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA KLASTER USULLARINI QO'LLASH.....	504
Mizrob Maxmudovich Tashov	
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ СТОИМОСТИ КОМПАНИИ В ПРОЦЕССАХ СЛИЯНИЙ И ПОГЛОЩЕНИЙ.....	514
Ли Илларион Георгиевич	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВИДОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА УЗБЕКИСТАНА.....	519
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
УСТОЙЧИВОЕ И ЦИФРОВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА: ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ	525
Усманова Азиза Баходировна	
O'ZBEKISTONDA TURIZMNI INNOVATSION ASOSDA RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURIYATI.....	529
Temurbek Olimovich Mamayunusov	
КОМПЛЕКСНОЕ УЧЁТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССОВ УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	536
Эркинбаев Якуббой Хушнуд угли	
ISLOMIY MOLIYA INSTRUMENTLARINING DAVLAT QARZ BARQARORLIGINI TA'MINLASH VA QARZ SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH INSTITUTSIONAL VA AMALIY QO'LLANISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH	541
Raxmatov Hamid Hasan o'g'li, Akramov Azizjon Kabirovich	
O'ZBEKISTON SUG'URTA SEKTORIDA INSTITUTSIONAL VA INVESTITSION OMILLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIKKA QO'SHMA TA'SIRI.....	549
Fayziyev Oybek Raximovich	
INSTITUTIONALIZATION OF PUBLIC ADMINISTRATION EFFECTIVENESS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF OECD COUNTRIES' EXPERIENCE IN GOVERNANCE FOR PUBLIC ADMINISTRATION REFORM.....	556
Sarvar Saidov Khairulloyevich	
O'ZBEKISTONDA INNOVATSION TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	562
Zaynutdinova Umida Djalalovna, Miraxmedova Maftuna Ibragimovna	
SAMARQAND VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA INSON KAPITALINING ROLI.....	568
Gulnora Mardievna Shadieva, Avazova Charos	
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ РАБОТНИКОВ ВУЗОВ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ СФЕРЫ УСЛУГ	572
Шадиева Гулнора Мардиевна, Рустамова Фируза	

KICHIK BIZNES KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH.....	578
Eminchayev Baxodir Sadikovich	
MINTAQA IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARINING NAZARIY TAHLILI	583
Tuyev Abdurahmon Yusubovich	
AKTIVLAR SIFATIGA TA'SIR ETUVCHI MAKROIQTISODIY VA INSTITUTSIONAL OMILLARNING TAHLILI	587
Rasulov Muxammad Bobur Fazliddin o'g'li	
TIJORAT BANKLARINING MUAMMOLI KREDITLARI (NPL) KO'RSATKICHI ORQALI BANK TIZIMI BARQARORLIGINI BAHOLASH.....	594
Xanmuratov Roushenbek Xalmuxammetovich, Vaxabov A.V.	
AKSIYADORLAR BILAN MANFAATLI MUNOSABATLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA AKSIYADORLAR VA ULARNING HUQUQLARINI TA'MINLASH.....	600
Raimov Farrux Avazjon o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ	605
Мирпулатова Луиза Мансуровна, Абдумажидов Шахзод Шерзод угли	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNING YAIMDAGI ULUSHI VA UNING IQTISODIY BARQARORLIKKA TA'SIRI.....	610
Bo'stonova Nilufar Abdusmatovna	
MAISHIY XIZMATLAR SOHASIDA INNOVATSION KLASSTER MODELINI JORIY ETISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	615
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
SURXONDARYO VILOYATI ISHLAB CHIQARISH SANOAT KORXONALARI RAQOBATBARDOSHLIGI KO'RSATKICHLARINING STATISTIK TADQIQOTI.....	619
Buriyev Ubaydulla Bozor o'g'li	
MAMLAKATIMIZDA SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI VA ULARNI YECHIMLAR.....	623
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	
YASHIL IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING ASOSIY OMILLARI VA ULARNI BOSHQARISH MASALALARI	630
Yuldasheva Nazokat Muzaffar qizi	
AXBOROT MAHSULOTLARI BIZNESINING BARQAROR RIVOJLANISH MEXANIZMI: MONITORING VA BAHOLASH TIZIMI.....	635
Abdullayev Abdulla Fayzulla o'g'li	
O'ZBEKISTONDA BANK TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH TENDENSIYALARI VA MUAMMOLARI	640
Raxmanova Iroda Xasilovna	
O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARINI TRANSFORMATSIYA QILISH VA RAQAMLASHTIRISH: MUAMMOLAR VA STRATEGIK YO'NALISHLAR.....	645
Turgunov Abror Kadirovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT DAVRIDA BANK XIZMATLARI VA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARNING TARAQQIYOTI.....	650
Muminova Marguba Mamirkulovna	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	655
Ulashev Xubbim Askarovich	
KADRLAR SIYOSATI VA DAVLAT XIZMATI SAMARADORLIGINI BAHOLASH HAMDA RIVOJLANTIRISHNING MILLIY MODELINI YARATISH	659
Turayev Laziz Shokirovich	
BALIQ YETISHTIRISHNING IQTISODIY SAMRADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA AHAMIYATI.....	664
Bo'ltakov Sardor Oqbo'ta o'g'li	

QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI UNDIRISH JARAYONIDA SOLIQ TAFOVUTINI (VAT GAP) ANIQLASH VA BAHOLASH USULLARI: XALQARO TAJRIBA VA O'ZBEKISTON SHAROITIDA ADAPTIV YONDASHUV.....	670
Urazmatov Jonibek Musurmanovich	
HUDUDLAR SOLIQ SALOHİYATI: OMILLAR VA NATIJA.....	675
Baxtiyorov Umid Kaxramon o'g'li	
AN'ANAVIY HUNARMANDCHILIKNI RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI INNOVATSION TRANSFORMATSIYA QILISH MEXANIZMLARI.....	680
Ermetov A.I.	
TA'MINOT ZANJIRINI BOSHQARISHDA SUPPLY CHAIN CONTROL TOWER KONSEPSIYASIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI.....	686
Yuldashev Abduxakim Abdukarimovich	
KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA AXBOROT RESURSLARINING BOSHQARUV MODEL VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI.....	691
Yo'ldoshev Nodirbek Ne'matjon o'g'li	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATIGA MENTORLIK TIZIMINI TATBIQ QILISHNING METODOLOGIK ASOSLARI.....	696
Kurshida Maxmadaminova	
QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INING HISOB-KITOB VA UNDIRISH TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI.....	706
Jumanazarov Alisher Toshtemir o'g'li	
ПРАКТИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КЛЮЧЕВЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ФИНАНСАМИ УЗБЕКИСТАНА.....	715
Наимов Шохрух Шарофиддинович	
KORPORATIV DIVIDEND SIYOSATINING YANGI JIHATLARINI O'RGANISH: RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKAT MISOLIDA.....	723
Eshev Furqat A'zamovich	
RAQAMLI PLATFORMALAR ASOSIDA "AQLLI SHAHAR" BOSHQARUVINI TAKOMILLASHTIRISH: INSONGA YO'NALTIRILGAN YONDASHUV.....	730
Raximova Madina Shuxrat qizi	
HUDUDIY IQTISODIY TIZIMLARNI BOSHQARISHNING TASHKILIY TUZILMALARI.....	737
Umarov Oqil Omiljonovich	
MAMLAKATIMIZ TIJORAT BANKLARINING FOND BOZORIDAGI INVESTITSION FAOLLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	742
Yuldashev Fozil Turapovich	
MAKROIQTISODIY MUVOZANATNI MODELLASHTIRISHDA MATEMATIK USULLARNING TATBIQI VA PROGNOZLASHTIRISH SAMARADORLIGI.....	749
Abdiraimov Abbos Xolmurodovich	
ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ УЗБЕКИСТАНОМ И ГОСУДАРСТВАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	756
Мирзамухамедова Шахзода Акмалжон кизи	
O'ZBEKISTONDA IQTISODIY TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA STRATEGIK MENEJMENTNI RIVOJLANTIRISH.....	762
Ismadiyrov Alisher Abduraxmon o'g'li	
СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СОСТОЯНИЙ ЧЕЛОВЕКА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИМИ ОБОРОТАМИ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	766
Жумаев Шавкат ХХХ	
SUV XO'JALIGI SOHASIDA DASTURIY BUDJETLASHTIRISH BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	769
Dilshod Pulatov, Dildora Mirzaeva	
МЕТОДЫ СБОРА И АНАЛИЗА ДАННЫХ ДЛЯ ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ЦИФРОВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ.....	776
Каракулов Фарход Зайпудинович	

НЕФОРМАЛЬНАЯ ЗАНЯТОСТЬ И ТЕНЕВАЯ СТОРОНА ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: АНАЛИЗ СТРУКТУРНЫХ ВЫЗОВОВ И ГОСУДАРСТВЕННЫХ МЕР ПО ЛЕГАЛИЗАЦИИ	782
Салахутдинова Юлдуз Голибовна	
OLIY TA'LIM MUASSASALARINI MOLİYALASHTIRISH MODELLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI	787
Xalikov Akmal Xolboyevich	
TIJORAT BANKLARDA MOLİYAVIY XIZMATLARNI DIVERSIFIKATSIYA QILISH ISTIQBOLLARI	793
Roziqov Behzod Bahrom o'g'li	
RAQOBATBARDOSH MUHITDA INNOVATSION MENEDJMENTNI JORIY ETISH MEXANIZMLARI	799
Siddikov Askar Axrorovich	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA MARKETING STRATEGIYASINI BAHOLASHNING MEZON VA USULLARI	803
Isakova Naima Ikromjonovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT BUDJETI DAROMADLARINI OSHIRISH IMKONIYATLARI	809
Abdullayeva Iroda Shuxrat qizi	
MULTIMODAL TRANSPORT OQIMLARI SHAROITIDA LOGISTIKA XABLAR JOYLASHUVINI TANLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH	813
Umirzaqov Davlatjon Dolimjon o'g'li, Axmedova Muslima Djalolovna	
SUG'URTA ZAXIRALARINI MOLİYAVIY HOLAT TO'G'RISIDAGI HISOBOTDA AKS ETTIRISH TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH	818
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	
MINTAQAVIY IQTISODIYOTNI BOSHQARISHNING XORIJIY TAJRIBALARI	826
Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
BUDJET TASHKILOTLARIDA MOLİYAVIY HISOBOTLARNI TUZISH VA ULARNI TAHLIL QILISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	830
Norqulova Qutlug'nigor Oloviddinovna	
XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASIDA BOJ-TARIF SIYOSATINI METODOLOGIK TAKOMILLASHTIRISH MODELLARI	837
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
MAMLAKATIMIZDA SOLIQ MA'MURCHILIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI (XORIJIY TAJRIBA ASOSIDA)	844
Bekmetov Xursandbek Ilxamovich	
SOTISH KANALLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA MARKETING TADQIQOTLARIDAN FOYDALANISH	850
Abduxalilova Laylo Tohtasinovna	
MINTAQ IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA XIZMATLAR SOHASINING O'RNI VA OBYEKTIV ZARURIYATI	857
Achilova Firuza Kurbanovna	
TIJORAT BANKLARINING RESURS BAZASINI MUSTAHKAMLASH VA INVESTITSION KREDITLASH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH TAHLILI	862
Faxriddinov Temur Faxriddin o'g'li	
XIZMATLAR SOHASIDA MIJOZLAR BILAN O'ZARO MUNOSABATLARNI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA BAHOLASH MEZONLARI	867
Ismailova Ma'mura Eldorovna	
O'ZBEKISTONDA YASHIL TADBIRKORLIKNI MOLİYALASHTIRISH MEXANIZMLARI VA MANBALARI	874
Rustamova Dilsabaxon Djurayevna, Baratov Maxsudali Nazaraliyevich	
KORXONA FAOLIYATIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	881
Xashimova Dilyora Paxritdinovna	
TURIZM SOHASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI (DXSH) LOYIHALARINI BOSHQARISHDA ESG VA BMTNING BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI (UNSDG) KONSEPSIYALARINING O'ZARO BOG'LIQLIGI	888
Masharipov Ravshan Rajabboyevich	

IQTISODIY, MOLIYAVIY, INVESTITSIYA VA SOLIQ SALOHİYATINING O'ZARO BOG'LIQLIGINING NAZARIY XUSUSIYATLARI.....	893
Jurayev Xusan Atamuratovich	
TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY RISKLAR BOSHQARUVINI TAKOMILLASHTIRISH STRATEGIYALARI.....	900
Kadirov Abdumalik Matkarimovich, Abduqodirova Shahzoda Ilhomidin qizi	
MINTAQA IQTISODIYOTINI IQTISODIY-EKOLOGIK JIHATDAN RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	904
Xoliyova Shoxista Qahramon qizi, Barnoqulova Marjona Otabek qizi	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIYAVIY AKTIVLAR PORTFELLARINI RISK-DAROMAD DILEMMASI ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH (G. MARKOVIS VA J. TOBINNING PORTFEL NAZARIYASI ASOSIDA)	909
Kurbonov Xayrilla	
MAMLAKATIMIZNING BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA ERISHISHDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINI QO'LLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILASHTIRISH	915
Mirzayev Rustam Ro'ziyevich	
РЫНОЧНЫЙ СПРОС И РАВНОВЕСИЕ	921
Камилова Наргиза Абдукаяхоровна, Ашуров Сардоржон Зафаржонович	
XORIJY DAVLATLARDA AUDITORLIK FAOLIYATINING O'RNI VA UNI RIVOJLANTIRISH TENDENSIYASI.....	925
Akromov Shohrux Shuhrat o'g'li	
MARKETING-INTERNET XIZMATLARIDAN FOYDALANGAN HOLDA SAVDO KORXONALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH	929
Ismoilov Lazizbek Rasuljon o'g'li	
KORXONADA INNOVATSION BOSHQARUV MEXANIZMLARINING MAVJUD MODELLARINING RETROSPEKTIVASI.....	934
Toxirova Gullola Mirkamolovna	
SANOATNI IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA TARMOQ KORXONALARI FAOLIYATIGA ESG TAMOYILLARINI JORIY ETISHNING ROLI	940
Ne'matov Shoxruxbek Ma'murjon o'g'li	
TIBBIY XIZMATLARNI MOLIYALASHTIRISH VA SAMARADORLIGINI BAHOLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	946
Isroilov Bohodir Ibragimovich, Muhammadiev Ramz Zoirjon o'g'li	
TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINI DIVERSIFIKATSIYALASHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYANING ROLI	952
O'ktamova Nozima Narzulla qizi	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ.....	957
Журахонов Шержахон Зафаржонович	
O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOT KO'LAMI, RIVOJLANISHINING TARIXIY EVOLYUTSIYASI VA HOZIRGI HOLATI TAHLILI	962
Raxmonov Azizjon Sadullayevich	

O'ZBEKISTONDA YASHIRIN IQTISODIYOT KO'LAMI, RIVOJLANISHINING TARIXIY EVOLYUTSIYASI VA HOZIRGI HOLATI TAHLILI

Raxmonov Azizjon Sadullayevich

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti,
Xalqaro iqtisodiyot kafedrası mudiri, PhD, v.b. dotsent
E-mail: azizrahmonov1913@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6734-9504

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonda yashirin iqtisodiyotning rivojlanishi, tarixiy evolyutsiyasi va hozirgi holati tahlil qilingan. 1965-yildan bugungi kungacha bo'lgan davrda markazlashgan rejali iqtisodiyotdan bozor munosabatlariga o'tish, xususiyalashtirish va institutsional islohotlar ta'siri ostida yashirin iqtisodiyot sezilarli darajada o'zgargan. Shuningdek, soliq siyosati, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), daromad va ijtimoiy soliq stavkalari, soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish, elektron cheklar hamda keshbek tizimining ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari amalga oshirilgan islohotlar yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirish va legal iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: yashirin iqtisodiyot, soliq siyosati, institutsional islohotlar, raqamlashtirish, QQS, elektron cheklar, keshbek tizimi, O'zbekiston.

Abstract. The article analyzes the development, historical evolution, and current state of the shadow economy in Uzbekistan. From 1965 to the present, the shadow economy has undergone significant changes under the transition from a centrally planned economy to market relations, privatization, and institutional reforms. The study also examines the impact of tax policy, including value-added tax (VAT), income and social tax rates, the digitalization of tax administration, electronic receipts, and the cashback system. The findings indicate that the implemented reforms play an important role in reducing the scale of the shadow economy and promoting legal economic activity.

Key words: shadow economy, tax policy, institutional reforms, digitalization, VAT, electronic receipts, cashback system, Uzbekistan.

Аннотация. В статье проанализированы развитие, историческая эволюция и современное состояние теневой экономики в Узбекистане. В период с 1965 года по настоящее время теневая экономика претерпела значительные изменения под влиянием перехода от централизованной плановой экономики к рыночным отношениям, процессов приватизации и институциональных реформ. Также рассматривается влияние налоговой политики, включая налог на добавленную стоимость (НДС), ставки подоходного и социального налогов, цифровизацию налогового администрирования, электронные чеки и систему кешбэка. Результаты исследования показывают, что проведенные реформы способствуют сокращению масштабов теневой экономики и развитию легальной экономической деятельности.

Ключевые слова: теневая экономика, налоговая политика, институциональные реформы, цифровизация, НДС, электронные чеки, система кешбэка, Узбекистан.

KIRISH

Yashirin iqtisodiyot har qanday mamlakat iqtisodiy taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatuvchi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hodisa hisoblanadi. Uning yuqori darajada saqlanib qolishi soliq tushumlarining qisqarishiga, davlat byudjeti imkoniyatlarining cheklanishiga, iqtisodiy munosabatlarda shaffoflikning pasayishiga hamda sog'lom raqobat muhitining zaiflashishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli yashirin iqtisodiyotni aniqlash, uning dinamikasini baholash va unga ta'sir etuvchi omillarni ilmiy jihatdan tahlil qilish iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston sharoitida yashirin iqtisodiyotning shakllanishi va rivojlanishi mamlakat iqtisodiy tizimidagi institutsional o'zgarishlar, mulkchilik shakllarining transformatsiyasi, bozor munosabatlariga o'tish jarayoni hamda soliq va moliyaviy siyosatdagi islohotlar bilan uzviy bog'liqdir. Ayniqsa, 1960-yillardan boshlab

markazlashgan rejali iqtisodiyot sharoitida yashirin iqtisodiy faoliyatning o'ziga xos shakllari mavjud bo'lgan bo'lsa, mustaqillik yillarida bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida ushbu faoliyat yangi mazmun va ko'lam kasb etdi. Shu ma'noda, yashirin iqtisodiyotni qisqa davr doirasida emas, balki uzoq muddatli tarixiy dinamikada o'rganish uning mohiyati va rivojlanish qonuniyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Yashirin iqtisodiyotning darajasi va tarkibi mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, soliq yukining maqbulligi, soliq ma'muriyatchiligidan samaradorligi, davlat institutlariga bo'lgan ishonch darajasi hamda iqtisodiy faoliyatni yuritish sharoitlari bilan bevosita bog'liqdir. Shu sababli mazkur ko'rsatkich nafaqat iqtisodiy jarayonlarning natijasi, balki davlat iqtisodiy siyosati samaradorligini baholovchi muhim indikator sifatida ham qaraladi.

Mazkur maqolada O'zbekistonda 1965-yildan hozirgi kungacha bo'lgan davrda yashirin iqtisodiyotning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va dinamikasi kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotda yashirin iqtisodiyot ko'lamining mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining turli bosqichlarida, xususan, rejali iqtisodiyot davrida, bozor munosabatlariga o'tish jarayonida hamda keyingi institutsional islohotlar sharoitida qanday transformatsiyaga uchragani ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Natijada yashirin iqtisodiyotning iqtisodiy tizimdagi o'rni va uni qisqartirishga qaratilgan davlat siyosatining ahamiyati kompleks ravishda yoritib beriladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yashirin iqtisodiyot tarixan deyarli barcha mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Bu holat muayyan mamlakatda norasmiy iqtisodiyotning mohiyati va uning shakllanishiga sabab bo'luvchi omillarni chuqur anglash uchun tarixiy va zamonaviy tendensiyalarni o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bois tadqiqotning ushbu bosqichida, avvalo, O'zbekistonda yashirin iqtisodiyot darajasi va unga ta'sir etuvchi omillarning tarixiy rivojlanishi tahlil qilinadi. Ayni paytda, O'zbekiston iqtisodiyotiga bag'ishlangan maxsus empirik tadqiqotlar cheklanganligi sababli, ushbu jarayon sobiq ittifoq mamlakatlari tajribasi bilan qiyosiy tarzda ko'rib chiqiladi.

Sobiq ittifoq mamlakatlarida yashirin iqtisodiyotga oid dastlabki ilmiy tadqiqotlar G. Grossmanning "ikkinchi iqtisodiyot" (yashirin iqtisodiyot) konsepsiyasiga bag'ishlangan ishlari bilan bog'liq holda shakllandi¹. Uning tadqiqotlarida yashirin iqtisodiyot shaxsiy daromadni maksimal darajada oshirish maqsadida rasmiy himoya mexanizmlarini norasmiy risk va imkoniyatlar bilan almashtirishga qaratilgan ongli iqtisodiy xatti-harakat sifatida tavsiflanadi². Tadqiqotlarda yashirin iqtisodiy faoliyat I. Stalin davrida rasman mavjud emas deb hisoblangan bo'lsa-da, N. Xrushchov davridan boshlab asta-sekin shakllanib, keyingi yillarda yanada rivojlangani ilmiy manbalarda qayd etiladi³.

S. Sampson Sovet Ittifoqidagi yashirin iqtisodiyotning o'ziga xos jihatlarini rasmiy iqtisodiyot uchun bir vaqtning o'zida "moslashtiruvchi" va "zaiflashtiruvchi" mexanizm sifatida tavsiflaydi. Bir tomondan, davlat nazoratining yuqori darajasi ishlab chiqarish siklining buzilishiga va resurslarning samarasiz taqsimlanishiga olib kelgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, iqtisodiy subyektlar yuqori byurokratik to'siqlarni chetlab o'tish maqsadida ta'minot zanjirining ayrim bo'g'inlarini norasmiylashtirishga yoki muqobil xarid kanallaridan foydalanishga majbur bo'lgan.

Shuningdek, S. Sampson rasmiy iqtisodiyotdagi tizimli kamchiliklarni davlat boshqaruvi samaradorligi bilan bog'laydi. U yuqori lavozimli mansabdor shaxslar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida kuzatilgan institutsional zaifliklar nazorat mexanizmlarining sustlashishiga olib kelganini ta'kidlaydi. Natijada, 1970-yillarning oxirlariga kelib, sobiq ittifoq mamlakatlarida aholining muayyan qismi o'z daromadlarining sezilarli ulushini norasmiy iqtisodiy faoliyat orqali shakllantirganligi ilmiy tadqiqotlarda qayd etilgan⁴.

M. Rutgaizer sobiq ittifoq mamlakatlarida yashirin iqtisodiyotning kengayishini 1950–1970-yillar oralig'ida qat'iy avtoritar boshqaruvdan nisbatan moslashuvchanroq tizimga o'tish jarayoni bilan bog'laydi⁵.

Ushbu jarayon iqtisodiy boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish va yashirin iqtisodiyotga nisbatan yangi yondashuvlarni shakllantirishni taqozo etdi. Amalga oshirilgan islohotlar bosqichma-bosqich, konstruktiv va cheklovchi yondashuvlarni uyg'unlashtirgan holda joriy etildi.

Birinchi yondashuv ishlab chiqarishni rag'batlantirish maqsadida kooperativlar va lizing mexanizmlarini joriy etish orqali norasmiy faoliyatni bosqichma-bosqich qonuniylashtirishni nazarda tutdi. Ushbu islohotlar, avvalo, norasmiylik darajasi yuqori bo'lgan xizmat ko'rsatish sohasida amalga oshirildi.

1 Grossman, G. (1977). *The Second Economy of the USSR*. Problems of Communism, 25–40.

2 Grossman, G. (1982). *The Shadow Economy in the Socialist Sector of the USSR*. The CMEA Five-Year Plan.

3 Rutgaizer, M. (1992). *The Shadow Economy in the USSR*. Berkeley-Duke Occasional Papers on the Second Economy in the USSR.

4 Sampson, S. (1987). *The Second Economy of the Soviet Union and Eastern Europe*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 493, 120–136.

5 Rutgaizer, M. (1992). *The Shadow Economy in the USSR*. Berkeley-Duke Occasional Papers on the Second Economy in the USSR.

Ikkinchi yondashuv esa iqtisodiy jinoyatlarning oldini olish, moliyaviy intizomni mustahkamlash va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlashga qaratildi. Bu chora-tadbirlar ishlab chiqarish yo'qotishlarini kamaytirish hamda iqtisodiy tizimning umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qildi.

1985-yilda sobiq Ittifoq statistika organlari tomonidan norasmiy va noqonuniy daromadlar olish sabablarini aniqlash maqsadida aholi o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra, respondentlarning 51 foizi iste'mol tovarlari yetishmovchiligi hamda davlat tizimidagi yuqori korrupsiya darajasini asosiy omillar sifatida ko'rsatgan. Aholi orasida bunday qarashlarning shakllanishi, asosan, fundamental iqtisodiy qonunlarning buzilishi, iste'mol bozorida talab va taklif mexanizmlarining yetarli darajada muvofiqlashtirilmaganligi, hukumat tomonidan tovar va mehnat bozorini tartibga solishda iqtisodiy rag'batlarga nisbatan ma'muriy usullarning ustun qo'llanilishi hamda bozorda sun'iy taqchillik yuzaga kelishi bilan izohlanadi⁶.

Shuningdek, B. Kim va Y. Shida tomonidan 1965–1989-yillar oralig'ida ushbu mamlakatlar doirasida o'tkazilgan tadqiqotda iqtisodiyotdagi tizimli nomuvofiqliklar bilan iste'mol tovarlari taqchilligi o'rtasida sezilarli ijobiy bog'liqlik mavjudligi aniqlangan. Mazkur holat markazlashgan rejali iqtisodiyot sharoitida muvofiqlashtirish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, ishlab chiqaruvchilarning haqiqiy ishlab chiqarish quvvatlari va bozor ehtiyojlari to'g'risida to'liq axborotga ega emasligi bilan izohlanadi. Bundan tashqari, tadqiqotda ekzogen omillar, jumladan, iqtisodiy, boshqaruv hamda ijtimoiy-demografik omillarning ta'siri ham muhim ahamiyat kasb etishi ta'kidlanadi⁷.

1991-yilda Sobiq Sovet Ittifoqining parchalanganidan so'ng, ayrim respublikalar rejali iqtisodiyotdan bozor iqtisodiyotiga nisbatan muvaffaqiyatli o'tishga erishgan bo'lsa, boshqa mamlakatlarda esa xususiy sektor ustidan kuchli siyosiy va institutsional nazorat mexanizmlari ma'lum darajada saqlanib qoldi. Ayrim holatlarda hukumatlar yuqori soliq tushumlarini shakllantirgan bo'lsalar-da, ushbu resurslarning samarali qayta taqsimlanishi va biznes hamda aholi uchun muhim bo'lgan jamoat tovarlari bilan ta'minlash darajasi yetarli bo'lmagan. Natijada, iqtisodiy subyektlar faoliyatida norasmiy mexanizmlarning jozibadorligi saqlanib qoldi⁸.

Bundan tashqari, D. Kaufmann va A. Kaliberda tomonidan sobiq ittifoq mamlakatlari bo'yicha 1989–1995-yillarni qamrab olgan tadqiqotlarda haddan tashqari yuqori ma'muriy yuk (jumladan, soliq yuki, tartibga solishning umumiy darajasi va korrupsiya omili), jamoat tovarlarining yetishmasligi, shuningdek, institutsional muhitning takomillashmaganligi rasmiy sektorda faoliyat yuritishni biznes subyektlari uchun nisbatan murakkablashtirgani qayd etiladi⁹. Ushbu sharoitda ayrim firmalar davlat xizmatlaridan to'liq foydalana olmasalar-da, norasmiy sektorga o'tish orqali iqtisodiy faoliyatini davom ettirish imkoniyatiga ega bo'lgan. Bu holat yashirin iqtisodiy faoliyatni qisqa muddatda nisbatan kam xavfli va iqtisodiy jihatdan ma'qul variant sifatida namoyon bo'lishiga olib kelgan.

M. Lako tomonidan O'zbekiston va boshqa sobiq ittifoq mamlakatlarini qamrab olgan 1989–1995-yillar bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda yuqoridagi omillarga qo'shimcha ravishda, mustaqillikning dastlabki yillarida xususiylashtirish islohotlarining bosqichma-bosqich amalga oshirilgani, biznes muhiti va ishlab chiqarish zanjirlarida muayyan uzilishlar yuzaga kelganini ta'kidlaydi. Natijada, xususiy ishlab chiqarishning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi norasmiy ishlab chiqarishga nisbatan pastroq bo'lib qolgan¹⁰.

O'zbekistonda va boshqa o'tish iqtisodiyoti mamlakatlarida yashirin iqtisodiyot masalalariga bag'ishlangan 1990–2001-yillarni qamrab olgan nisbatan yangi tadqiqotlar F. Shneyder tomonidan amalga oshirilgan. Uning empirik tahliliga ko'ra, yuqori soliq va ijtimoiy to'lovlar yuki rasmiy bandlikni kengaytirishda muayyan cheklovlarni yuzaga keltirgan. Shu bilan birga, norasmiy bandlikdan foydalanish qisqa muddatli iqtisodiy foyda va kelajakdagi jamg'arish imkoniyatlarini oshirgani sababli ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun nisbatan samaraliroq variant sifatida baholangan¹¹. Tadqiqot natijalari shuningdek, o'tish davri iqtisodiyotlarida korrupsiya darajasi, huquqiy me'yorlarning ijrosi va teng raqobat sharoitlarining yetarli darajada ta'minlanmaganligi norasmiy iqtisodiy faoliyatning kengayishiga turtki bo'lganini ko'rsatadi.

Mazkur davrlarda O'zbekistonda yashirin iqtisodiyot darajasini baholash bo'yicha turli ilmiy izlanishlar amalga oshirilgan bo'lib, ularning asosiy natijalari umumlashtirilgan holda keltiriladi (1-rasm).

6 Trembl, V., & Alexeev, M. (1993). *The Second Economy and the Destabilizing Effect of Its Growth on the State Economy in the Soviet Union: 1965–1989*. Berkeley–Duke Occasional Papers on the Second Economy in the USSR, No. 36.

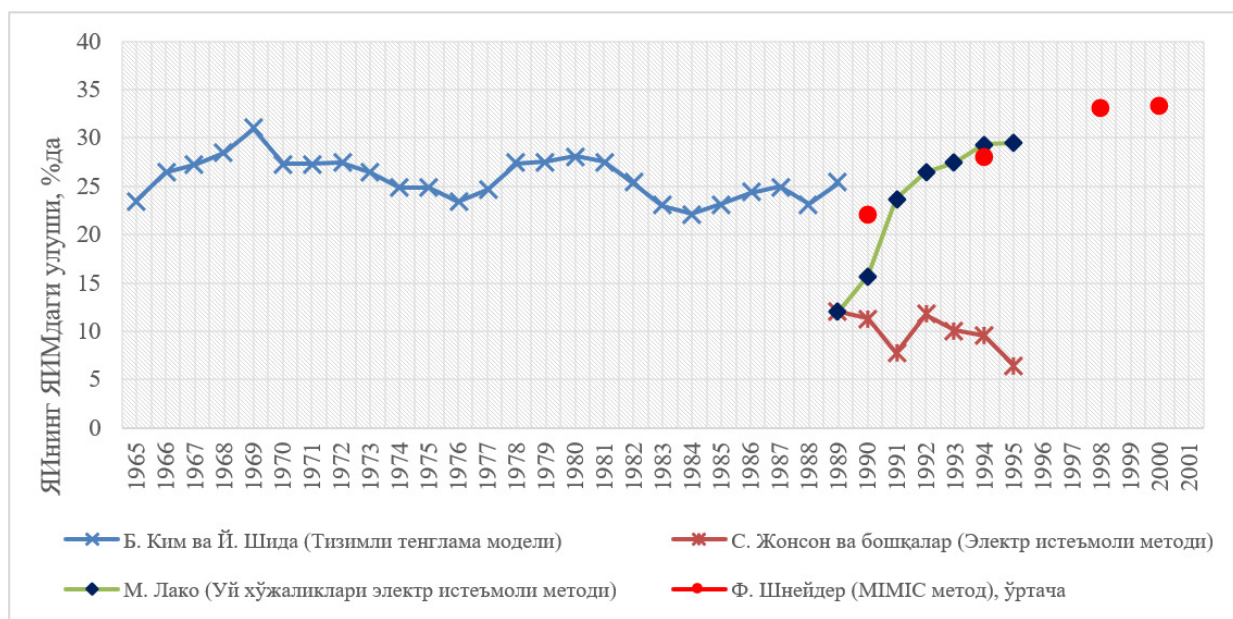
7 Kim, B., & Shida, Y. (2014). *Shortages and the Informal Economy in the Soviet Republics: 1965–1989*. The Russian Research Center (RRC) Working Paper Series, No. 43, 1–29.

8 Johnson, S., Kaufmann, D., & Shleifer, A. (1997). *The Unofficial Economy in Transition*. Brookings Papers on Economic Activity, No. 2, 159–239.

9 Kaufmann, D., & Kaliberda, A. (1996). *Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies: A Framework of Analysis and Evidence*. Policy Research Working Paper. World Bank Group.

10 Lackó, M. (2000). *Hidden Economy – An Unknown Quantity? Comparative Analysis of Hidden Economies in Transition Countries, 1989–1995*. Economics of Transition, 8(1), 117–149.

11 Schneider, F. (2002). The Size and Development of the Shadow Economies of 22 Transition and 21 OECD Countries. IZA Discussion Paper, 514.

1-rasm. O'zbekistonda yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi bo'yicha tadqiqot natijalarining qiyosiy tahlili¹²

Yuqoridagi rasmda O'zbekistonda 1965–2001-yillar oralig'ida yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi bo'yicha amalga oshirilgan asosiy to'rtta ilmiy tadqiqot natijalari qiyosiy tarzda keltirilgan. Xususan, B. Kim va Y. Shida tomonidan tizimli tenglamalar modeli (Structural Equation Model) asosida amalga oshirilgan hisob-kitoblarga ko'ra, 1965–1989-yillar davomida mamlakatda yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi o'rtacha 26 foizni tashkil etgan. Tadqiqotchilar yashirin iqtisodiyot rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida institutsional omillarni (davlat institutlari sifati, ijtimoiy tovarlarning yetarli darajada ta'minlanmaganligi, korrupsiya darajasi va boshqalar), shuningdek, iste'mol tovarlari taqchilligi hamda yuqori soliq yukini ko'rsatib o'tganlar¹³.

Shuningdek, S. Jonson va hammualiflar tomonidan elektr energiyasi iste'moli usuliga asoslangan baholash natijalariga ko'ra, O'zbekistonda yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi 1989–1995-yillarda o'rtacha 10 foizni tashkil etgani aniqlangan. Biroq mazkur metod ayrim cheklavlarga ega bo'lgani sababli iqtisodiy jarayonlarni to'liq qamrab olish imkoniyatiga ega emasligi ta'kidlanadi. M. Lako esa S. Jonson va boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvdagi kamchiliklarni hisobga olgan holda, uy xo'jaliklarining elektr energiyasi iste'moli modelidan foydalangan va ushbu davrda O'zbekistonda yashirin iqtisodiyot hajmi o'rtacha 24 foizni tashkil etganini aniqlagan¹⁴.

Garchi ushbu ikki tadqiqot natijalari yashirin iqtisodiyot ko'lami bo'yicha turlicha baholarni taqdim etgan bo'lsa-da, unga sabab bo'luvchi omillar yuzasidan o'xshash xulosalarga kelinadi. Xususan, (1) iqtisodiyotning davlat tomonidan me'yoridan ortiqcha tartibga solinishi hamda tartibga soluvchi organlarga yuqori darajadagi diskretion vakolatlarining berilishi; (2) yuqori soliq yuki, jumladan, soliq stavkalari va soliq ma'muriyatchiligi darajasi; (3) institutsional muhitning yetarli darajada rivojlanmaganligi yashirin iqtisodiyot ko'laminin kengayishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida qayd etiladi¹⁵.

F. Shneyder tomonidan nisbatan yangi va mukammal metodologiya sifatida baholanadigan dinamik ko'p ko'rsatkichli va ko'p sababli MIMIC modeli (Multiple Indicator Multiple Cause Model) asosida olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, 1990–2001-yillar oralig'ida O'zbekistonda yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi o'rtacha 30 foizni tashkil etgan. Tadqiqotda yashirin iqtisodiyotning shakllanishiga sabab bo'luvchi omillar sifatida S. Jonson va hammualiflar hamda M. Lako tomonidan ilgari surilgan institutsional va fiskal omillar tasdiqlangan¹⁶.

O'zbekistonda yashirin iqtisodiyot hajmi va unga ta'sir etuvchi omillar bo'yicha ilmiy izlanishlar 2000-yillardan so'ng ma'lum darajada faolligini yo'qotgan bo'lsa-da, 2018-yildan boshlab iqtisodiy va soliq islohotlarining yangi

¹² Muallif tomonidan tayyorlandi.

¹³ Kim, B., & Shida, Y. (2014). Shortages and the Informal Economy In the Soviet Republics: 1965-1989. The Russian research center, RRC Working Paper Series, 43, 1-29.

¹⁴ Johnson, S., Kaufmann, D., & Shleifer, A. (1997). *The Unofficial Economy in Transition*. Brookings Papers on Economic Activity, No. 2, 159–239.

¹⁵ Lackó, M. (2000). *Hidden Economy – An Unknown Quantity? Comparative Analysis of Hidden Economies in Transition Countries, 1989–1995*. Economics of Transition, 8(1), 117–149.

¹⁶ Schneider, F. (2002). The Size and Development of the Shadow Economies of 22 Transition and 21 OECD Countries. IZA Discussion Paper, 514.

bosqichi boshlanishi bilan mazkur masalaga davlat siyosati darajasida alohida e'tibor qaratila boshlandi. Shu munosabat bilan Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot Dasturi (BMTTD) hamkorligida mamlakatda yashirin iqtisodiyot hajmi va unga ta'sir etuvchi omillar bo'yicha keng qamrovli tadqiqot o'tkazildi. Ushbu tadqiqot natijalari 1-jadvalda umumlashtirilgan holda keltirilgan.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi turli metodlar asosida baholangan bo'lib, baholash usullariga qarab 2000–2018-yillar oralig'ida turlicha dinamikani namoyon etadi. Biroq aksariyat baholashlar 2000-yillardan keyin yashirin iqtisodiyot ko'lamining sezilarli darajada kengayganini va 2018-yilda uning YAIMdagi ulushi o'rtacha 45–52 foiz oralig'ida bo'lganini ko'rsatadi.

Batafsil tahlil shuni ko'rsatadiki, 2000-yillarning birinchi yarmida yashirin iqtisodiyot ko'lamida nisbatan o'sish kuzatilgan bo'lib, bu holat iqtisodiyotni bosqichma-bosqich liberallashtirish jarayonlarining boshlanishi bilan izohlanadi. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi shirkatlarining fermer va dehqon xo'jaliklariga transformatsiya qilinishi, 2001-yilda ikki palatali parlamentning tashkil etilishi hamda 2001–2002-yillarda valyuta bozorining bosqichma-bosqich erkinlashtirilishi iqtisodiy faollikni oshirdi. Natijada, 1999–2002-yillar davomida yashirin iqtisodiyot ko'lamining o'sish sur'atlari sekinlashib, 2000-yildagi 23 foiz ko'rsatkich 2002-yilda 22 foizgacha qisqargani qayd etiladi (1-jadval).

1-jadval. O'zbekistonda yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi (turli metodlar bo'yicha), %¹⁷

Yillar	Gutmann metodi (modifikatsiyalangan naqd pul–depozit nisbati metodi)	Ko'zgu metodi (naqd pul talab qilish metodi)	Tanzi metodi (naqd pul talab qilish metodi)	MIMIC metodi (tizimli tenglama usuli)
2000	9,3	38,6	35,3	23,0
2001	10,2	39,2	37,2	23,0
2002	-6,9	47,9	39,9	22,0
2003	1,8	42,5	41,6	23,0
2004	8,5	42,2	42,2	24,0
2005	23,9	41,0	42,9	26,0
2006	27,4	43,0	40,0	27,0
2007	21,6	48,7	35,7	28,0
2008	29,4	50,1	37,5	31,0
2009	33,7	51,2	40,6	32,0
2010	37,7	52,5	41,4	35,0
2011	35,8	55,4	41,6	37,0
2012	31,3	64,0	47,1	38,0
2013	35,0	102,9*	48,0	41,0
2014	38,6	58,6	42,6	44,0
2015	40,7	55,7	38,4	45,0
2016	39,2	59,0	38,4	48,0
2017	56,9	50,5	41,6	52,0
2018	48,0	52,1	44,6	52,0

Biroq keyingi davrlarda amalga oshirilgan iqtisodiy siyosat natijasida bozor iqtisodiyotining asosiy tamoyillaridan ayrimlarining izchil tatbiq etilmasligi 2003–2017-yillar davomida yashirin iqtisodiyotning YAIMdagi ulushining bosqichma-bosqich 23 foizdan 52 foizgacha oshishiga olib kelgan. Mazkur jarayon institutsional muhitning yetarli darajada takomillashmaganligi hamda iqtisodiy tartibga solish mexanizmlarining samaradorligi bilan bevosita bog'liq holda namoyon bo'lgan.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan keng qamrovli islohotlar natijasida, so'nggi 15 yil ichida ilk bor yashirin iqtisodiyot hajmida o'sish kuzatilmadi. Aksincha, 2018-yilda uning YAIMdagi ulushi 51,7 foizgacha qisqargani qayd etildi. Ushbu ijobiy tendensiya 2017-yildan boshlab jamiyatning barcha sohalarida iqtisodiyotni liberallashtirishga qaratilgan islohotlar boshlanganligi bilan izohlanadi.

Mazkur islohotlar, avvalo, davlatning iqtisodiyotga bevosita aralashuvini qisqartirish, soliq yukini optimallashtirish, davlat xizmatlari sifatini oshirish va ularni raqamlashtirish, qonun ustuvorligini ta'minlash,

17 Программа развития Организации Объединённых. Наций Теневая экономика в Узбекистане: причины, масштабы и пути сокращения. Аналитический доклад. ПРООН, 2018 (www.undp.org).

shuningdek, davlat va mahalliy boshqaruv organlari tomonidan qarorlar qabul qilish jarayonida jamoatchilik ishtirokini kuchaytirishga qaratildi. Natijada ushbu chora-tadbirlar iqtisodiyotni erkinlashtirish, biznes subyektlari uchun qulay tadbirkorlik muhitini shakllantirish hamda rasmiy iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirishga xizmat qildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda yashirin iqtisodiyotning dinamikasini hamda uning soliq siyosati va institutsional islohotlar bilan o'zaro bog'liqligini tahlil qilish maqsadida kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida asosan statistik, dinamik, qiyosiy va sabab–oqibatli tahlil usullaridan foydalanildi.

Statistik tahlil yordamida yashirin iqtisodiyotga oid ko'rsatkichlar tizimlashtirildi hamda ularning vaqt bo'yicha o'zgarishlari o'rganildi. Dinamik tahlil usuli orqali yashirin iqtisodiyot ko'lamidagi o'sish va qisqarish tendensiyalari, shuningdek, ularning bosqichlari aniqlab berildi. Qiyosiy tahlil asosida esa turli davrlar va iqtisodiy sektorlar kesimida yashirin iqtisodiyot darajasidagi farqlar baholandi.

Sabab–oqibatli tahlil usuli soliq yukining darajasi, soliq stavkalaridagi o'zgarishlar, soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish jarayoni hamda rag'batlantiruvchi mexanizmlarning joriy etilishi yashirin iqtisodiyot ko'lamiga qanday ta'sir ko'rsatganini aniqlashga xizmat qildi.

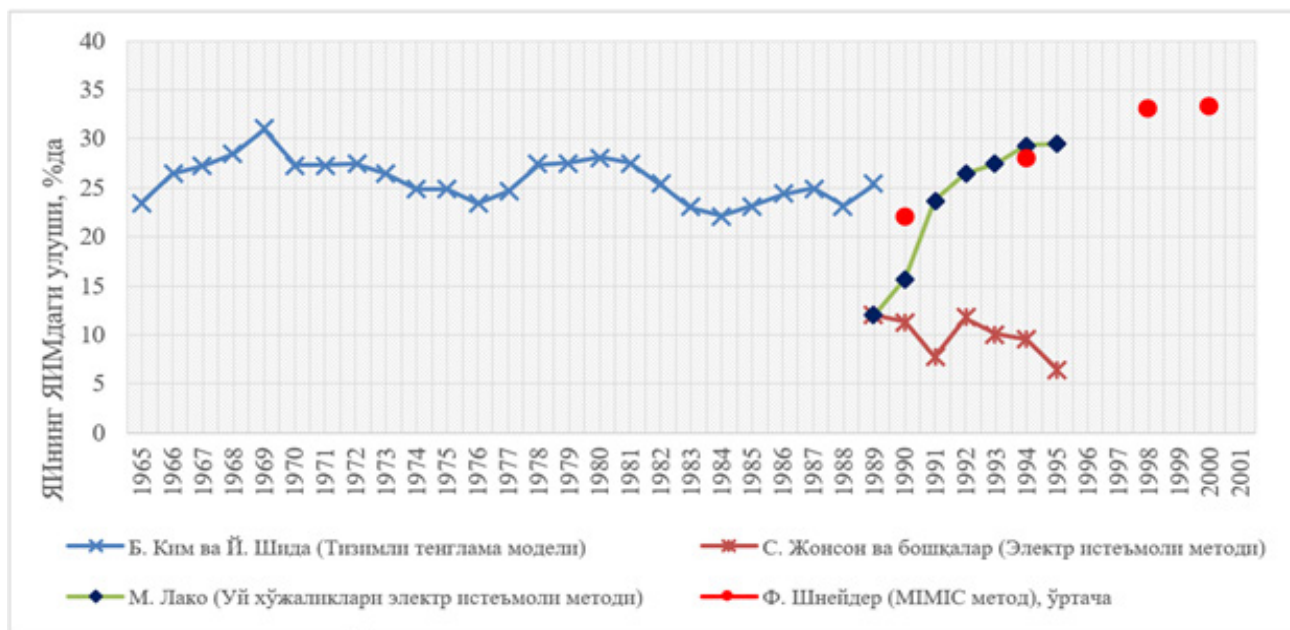
Shuningdek, tizimli yondashuv asosida yashirin iqtisodiyot iqtisodiy tizimning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralib, uni soliq siyosati va institutsional islohotlar bilan o'zaro bog'liq holda kompleks baholash ta'minlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilgan soliq islohotlarining yashirin iqtisodiyot dinamikasiga ta'sirini aniqlash maqsadida qator qiyosiy va dinamik tahlillar o'tkazildi. Tahlil milliy statistika ma'lumotlari hamda soliq siyosatida amalga oshirilgan institutsional o'zgarishlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashga qaratildi.

Mazkur tahlil doirasida soliq stavkalarining pasaytirilishi, soliq yukining optimallashtirilishi, soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish hamda iqtisodiy faoliyatni legallashtirishga qaratilgan rag'batlantiruvchi mexanizmlarning joriy etilishi yashirin iqtisodiyot ko'rsatkichlariga qanday ta'sir ko'rsatgani yillar va iqtisodiy sektorlar kesimida baholandi. Ushbu jarayonda fiskal siyosatdagi o'zgarishlarning real iqtisodiy natijalarga ta'siri empirik ma'lumotlar asosida tahlil qilindi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, soliq islohotlari doirasida amalga oshirilgan institutsional va tashkiliy chora-tadbirlar yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirish, rasmiy iqtisodiy faoliyatni kengaytirish hamda tadbirkorlik subyektlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratishda muhim rol o'ynagan. Ushbu yondashuv soliq islohotlarining samaradorligini ilmiy jihatdan asoslash hamda yashirin iqtisodiyotga qarshi davlat siyosatining natijadorligini baholash imkonini beradi (2-rasm).

2-rasm. O'zbekistonda kuzatilmaydigan (yashirin) iqtisodiyotning YAIMdagi ulushi¹⁸

18 O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirildi.

Yuqoridagi rasm ma'lumotlaridan ko'rinadiki, 2017-yildan boshlab O'zbekistonda soliq siyosati sohasida qator strategik islohotlar amalga oshirildi. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, umumiy yashirin iqtisodiyot darajasi 2017-yilda 45,6 foizdan, 2018-yilda 41,6 foizga, keyinchalik 2024-yilda 34,3 foizgacha qisqargan. Mazkur davrda soliq yuki va yashirin iqtisodiyot ulushi o'rtasida pasayish tendensiyasi kuzatilgan. Ushbu ijobiy dinamika, avvalo, soliq stavkalaridagi o'zgarishlar, soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish hamda elektron cheklar va keshbek tizimining joriy etilishi bilan izohlanadi.

2019-yil soliq siyosatida muhim burilish nuqtasi bo'ldi. Xususan, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) stavkasi 20 foizdan 15 foizga pasaytirildi va ushbu o'zgarish 2019-yil 1-oktabrdan kuchga kirdi. Bu chora soliq yukini kamaytirish hamda tovarlar va xizmatlar bozorida raqobatbardosh muhitni shakllantirishga qaratildi. QQS stavkasining pasaytirilishi xususiy sektor va aholi tomonidan rasmiy chek talab qilishni rag'batlantirdi, natijada rasmiy savdo aylanmasi kengaydi va soliq tushumlari oshishi uchun qulay sharoit yaratildi.

2020-yildan boshlab daromad solig'i va ijtimoiy soliq bo'yicha 12 foizlik yagona stavkaning joriy etilishi soliq tizimini soddalashtirdi hamda mehnat bozorida bevosita soliq yukini yengillashtirdi. Ushbu islohot rasmiy bandlikni kengaytirish va soliq to'lovchilarni legallashtirishga jalb etishni osonlashtirdi. Natijada, soliq tushumlarining barqaror o'sishi bilan bir qatorda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishga erishildi.

2022-yildan boshlab elektron hisob-fakturalar va onlayn nazorat-kassa mashinalari (ONKM) tizimining joriy etilishi soliq ma'muriyatchiligini modernizatsiya qilishda muhim bosqich bo'ldi. Mazkur raqamlashtirish choralari soliq organlariga iqtisodiy faoliyatni elektron cheklar va hisob-fakturalar orqali avtomatik kuzatish, soliq hisobotlarini elektron shaklda yuritish hamda hisob-kitoblarni ustidan samarali nazorat o'rnatish imkonini berdi. 2024-yilda elektron hisob-fakturalar orqali savdo aylanmasining sezilarli qismi qayd etilishi va onlayn kassa tizimlari orqali cheklar avtomatik uzatilishi soliq ma'muriyati samaradorligini yanada oshirdi hamda yashirin iqtisodiyot ulushining qisqarishiga xizmat qildi. Jumladan, 2023-yilda elektron cheklar asosida avtomatik hisoblangan keshbek to'lovlari katta hajmda amalga oshirildi.

2023-yildan boshlab joriy etilgan ijtimoiy keshbek tizimi ham muhim rag'batlantiruvchi mexanizmga aylandi. Ushbu tizim doirasida iste'molchilarga xaridlar bo'yicha QQSning 12 foiz qismi qaytarilishi yo'lga qo'yildi. Natijada, soliq adolati mustahkamlanib, rasmiy chek talab qilish darajasi oshdi va yashirin iqtisodiy faoliyatning legallashtirishiga qo'shimcha turtki berildi.

Sektorlar kesimida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi sohasida yashirin iqtisodiyot ulushi 2017-yilda 68,8 foizni, 2024-yilda esa 63,6 foizni tashkil etgan. Ushbu sohada yashirin iqtisodiyot ulushining yuqoriroq darajada saqlanib qolishi soha xususiyatlari hamda mavjud soliq imtiyozlari bilan izohlanadi. Biroq umumiy pasayish tendensiyasi boshqa tarmoqlarda, xususan, sanoat, xizmatlar va qurilish sohalarida aniq namoyon bo'lgan.

Xususan, sanoat sohasida yashirin iqtisodiyot ulushi 2017-yildagi 27,6 foizdan 2024-yilda 11 foizgacha qisqargan bo'lib, bu iqtisodiy faoliyatning rasmiy sektorga o'tishi va soliq yukining optimallashtirilishi bilan bog'liqdir. Xizmatlar sohasida ushbu ko'rsatkich 2017-yilda 50 foizdan 2024-yilda 38,4 foizgacha, qurilish sohasida esa 51,6 foizdan 36,3 foizgacha kamaygan. Ushbu natijalar soliq siyosatidagi islohotlar va raqamlashtirish choralari iqtisodiy faoliyatni legallashtirishga sezilarli ta'sir ko'rsatganini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilgan soliq islohotlari, jumladan, QQS stavkasining bosqichma-bosqich pasaytirilishi, daromad va ijtimoiy soliq stavkalarining optimallashtirilishi, elektron hisob-fakturalar va onlayn kassa tizimlarining joriy etilishi hamda ijtimoiy keshbek mexanizmlarining tatbiq etilishi soliq yuki va yashirin iqtisodiyot ulushining qisqarishiga salmoqli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu islohotlar nafaqat umumiy darajada, balki alohida sektorlar kesimida ham soliq siyosati samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekistonda yashirin iqtisodiyotning rivojlanishi 1960-yillardan buyon turli tarixiy bosqichlar va institutsional transformatsiyalar bilan uzviy bog'liq bo'lib kelgan. Markazlashgan rejali iqtisodiyot davrida norasmiy iqtisodiy faoliyat, asosan, resurslarning samarasiz taqsimlanishi hamda davlat nazoratining yuqori darajasi bilan izohlangan. Mustaqillikdan keyingi davrda bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida xususiyashtirish islohotlarining bosqichma-bosqich amalga oshirilishi, soliq yukining nisbatan yuqoriligi va institutsional muhitning yetarli darajada shakllanmaganligi yashirin iqtisodiyot ko'lamining kengayishiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatgan.

So'nggi yillarda amalga oshirilgan soliq islohotlari natijasida soliq yukining sezilarli darajada optimallashtirilishi, jumladan, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS), daromad solig'i va ijtimoiy soliq stavkalarining pasaytirilishi, soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish, elektron hisob-fakturalarni rasmiylashtirish, onlayn nazorat-kassa mashinalaridan foydalanishning majburiy etib belgilanishi hamda keshbek tizimlarining joriy etilishi iqtisodiy faoliyatni legallashtirish va yashirin iqtisodiyot ulushini sezilarli darajada qisqartirishga xizmat qildi.

Mazkur jarayonlar, ayniqsa, sanoat, xizmatlar va qurilish sohalarida o'zining ijobiy ta'sirini aniq namoyon etdi. Qishloq xo'jaligi sohasining o'ziga xos xususiyatlari va mavjud imtiyozlarini hisobga olgan holda ham, umumiy tendensiya yashirin iqtisodiyot ulushining bosqichma-bosqich kamayib borayotganini ko'rsatadi. Shu tariqa, soliq siyosatini takomillashtirish va institutsional islohotlarni izchil amalga oshirish yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirish, rasmiy iqtisodiy faoliyatni kengaytirish hamda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Grossman, G. (1977). The Second Economy of the USSR. Problems of Communism, 25–40.
2. Grossman, G. (1982). The Shadow Economy in the Socialist Sector of the USSR. The CMEA Five-Year Plan.
3. Rutgaizer, M. (1992). The Shadow Economy in the USSR. Berkeley–Duke Occasional Papers on the Second Economy in the USSR.
4. Sampson, S. (1987). The Second Economy of the Soviet Union and Eastern Europe. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 493, 120–136.
5. Trembl, V., & Alexeev, M. (1993). The Second Economy and the Destabilizing Effect of Its Growth on the State Economy in the Soviet Union: 1965–1989. Berkeley–Duke Occasional Papers on the Second Economy in the USSR, No. 36.
6. Kim, B., & Shida, Y. (2014). Shortages and the Informal Economy in the Soviet Republics: 1965–1989. The Russian Research Center (RRC) Working Paper Series, No. 43, 1–29.
7. Johnson, S., Kaufmann, D., & Shleifer, A. (1997). The Unofficial Economy in Transition. Brookings Papers on Economic Activity, No. 2, 159–239.
8. Kaufmann, D., & Kaliberda, A. (1996). Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies: A Framework of Analysis and Evidence. Policy Research Working Paper, World Bank Group.
9. Lackó, M. (2000). Hidden Economy – An Unknown Quantity? Comparative Analysis of Hidden Economies in Transition Countries, 1989–1995. Economics of Transition, 8(1), 117–149.
10. Schneider, F. (2002). The Size and Development of the Shadow Economies of 22 Transition and 21 OECD Countries. IZA Discussion Paper, No. 514.
11. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi (BMTTD). (2018). O'zbekistonda yashirin iqtisodiyot: sabablari, ko'lam va qisqartirish yo'llari. Analitik ma'ruza. PROON.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>